

3. Charakteristika druhové skladby architektonického a urbanistického dědictví

Cíl kapitoly

Seznámíte se s druhovou skladbou architektonického kulturního dědictví, jejich charakteristikou a hlavními příklady jednotlivých druhů památek na našem území a změnami, které nastávají v dlouhodobém vývoji historických staveb.

Pro správnou orientaci v druhové skladbě a vhodné používání základních výrazů je potřebná alespoň stručná charakteristika základní druhové skladby.

Časová zátěž

- 4 hodiny /přednáškový čas + samostudium/

Způsob studia

Zde bych vám opět ráda doporučila doplňující studium internetových stránek, např. <http://www.npu.cz>, <http://www.pamatky.com>, http://www.seznam.cz/Cestovani/Turisticke_cile, kde najdete charakteristiku a vyobrazení kulturních památek charakteristických pro jednotlivá slohová období v požadované druhové skladbě. Získáte tak přehled o nejhodnotnějších objektech a souborech historického kulturního dědictví.

3.1. Obecná charakteristika

Architektonické dědictví Pod pojmem architektonické dědictví zahrnujeme všechny hodnotné objekty, případně komplexy budov, které byly v historii vytvořeny a jsou tedy součástí historického kulturního dědictví.

Urbanistické dědictví Urbanistické dědictví představuje zejména kompoziční, funkční a prostorové utváření sídelních útvarů, dokladujících vznik a vývoj osídlení, zahrnuje zastavěné lokality v krajině a komponované části krajiny, vytvářející obraz krajinného rázu. Druhová skladba architektonického dědictví je různorodá, zahrnuje prvky které jsou součástí urbanizovaného území městských i venkovských struktur i neurbanizovaného území.

3.2 Architektonické dědictví, druhová skladba

- **Hradní komplexy, pevnostní architektura**

Hrad – je opevněné královské, církevní nebo panské středověké sídlo, budované s obrannou a správní funkcí zpravidla je lokalizován na vyvýšených místech v krajině, nebo v polohách, kde poskytoval ochranu vodní tok nebo vodní příkop. Jádrem hradu je obranná věž, zpravidla hranolová, válcová nebo břitová. Věž je propojená s palácem a kaplí. Obranný systém hradů byl vytvořen dle terénních podmínek, obsahoval také hospodářské objekty a stavení pro ubytování posádky, čeledě a další provozní objekty. Významnou součástí bylo předhradí a podhradí, které se rozšiřovalo v závislosti na rozvoji válečné techniky. Objekty hradů s obranným a opěrným systémem jsou dominantní v krajině. Jsou spojeny s dominantními vyvýšeninami terénu, vodním tokem, nebo vodní plochou. Pokud postupně podlely devastaci, uplatňují se v podobě hradních zřícenin, dokládajících v torzální podobě středověké mocenské sídlo.

Mnoho hradů bylo postupně stavebně rozšiřováno, vybaveno dalšími obytnými částmi a vyšším standardem zejména v 16.stol., kdy ztratilo svoji obrannou funkci a přetváří se různými dostavbami na zámek. Mění se a dotváří také základní systém opevnění, zejména v období baroka. Hradní komplexy většinou obsahují několik vývojových fází a skýtají tak rozmanité informace o vývoji, jsou dokladem ekonomického rozvoje území a prosperity panovnických rodů.

Příkladem přetváření až do dnešní podoby může být i brněnský hrad Špilberk, jehož poslední rekonstrukce je příkladem postupné vývojové proměny, včetně uplatnění novotvaru pro přiznání nejstarší fáze památky.

Příklady: nejstarší hrad - specifikum Pražský hrad 9. stol.; hrad Přimda, poč. 12. stol.; Cheb – 12 .stol.; hrad Kost, zal. před 1349; hrad Orlík, zal. v pol. 14. stol.; hrad Český Šternberk, zal.roku 1240; hrad Lipnice; Bor u Tachova; Buchlov, zal.13. stol.; hrad Švihov, zal..v 1.pol. 14. stol. a řada dalších.

Zřícenina je pojem používaný především ve spojení s pojmem hradu i když tento pojem může být použit pro obecný druh stavby. Jedná se o značně narušený objekt, který kromě špatného stavebně technického stavu ztratil původní funkci a jeho záchrana je možná pouze v torzální podobě. Zříceniny se uplatňují výrazně v krajině siluetě s uplatněním terénního reliéfu, jsou dokladem historického vývoje architektury, svědectvím času. Některé zříceniny se podařilo odborně konzervovat, příkladem může být postupná oprava pozůstatků hradu Cimburka, kterou zajišťuje společnost „POLYPEJE“, založená pro tento účel.

Tvrz – je variantou opevněného panského sídla, zemana nebo drobné venkovské šlechty, které se postupně vyvinulo z menšího hradu, je utvářeno dle místních hospodářských podmínek v závislosti na ekonomické situaci vlastníka. Je tvořeno obytnou, hospodářskou a obrannou částí, obytná a hospodářská stavení jsou většinou seskupena kolem vnitřního dvora v různém útvaru dle účelových potřeb. Obranný systém vychází z konfigurace terénu. V závislosti na ekonomické prosperitě se utvářelo architektonické a výtvarné ztvárnění hlavních budov, zejména v renesanci.

Příklady: tvrz Čejkovice /1240-1269, 1513-1717/; tvrz Hluk /1391-16.stol./, Bošovice – 1398, v 16. stol. dotvořena do podoby drobného zámeckého sídla.

Tvrze jako méně atraktivní objekty se ve venkovském prostředí využívaly postupně k mnoha funkčně neodpovídajícím činnostem, zejména v oblasti zemědělství. V mnoha případech došlo k opakované změně vlastníka, nedokončené rekonstrukci, nevhodným stavebním úpravám znehodnocujícím objekt jako celek. V současné době problém pokračuje, některé objekty tvrzí jsou v majetku obcí které nemají na opravu prostředky a odpovídající funkční využití se rovněž velmi těžko zajišťuje.

Pevnosti – jsou objekty budované za účelem obrany určitého strategicky významného místa. Sloužily také k úkrytu a ubytování vojenské posádky, uskladnění výzbroje a vybavení. Pochází z různých historických údobí, počínaje renesancí, zejména z období válečných konfliktů.

Významné jsou barokní fortifikace s mohutnými bastiony a kasematy pro úkryt vojska. Nejrozsáhlejší pevnostní celky u nás pocházejí z 18. stol. – Josefov a Terezín.

Mezi artefakty doby patří pevnosti budované jako součást obranného systému v příhraničí v období 30. let 20. stol. Zůstávají jako doklad dokonalého vojenského obranného systému našeho státu před okupací.

• **Zámecké komplexy a paláce**

Zámek – obvykle renesanční nebo barokní panské sídlo s bohatou prostorovou a výtvarnou skladbou v krajině i v sídelní struktuře, spojené se zahradou a parkem. Je výrazem změny hospodářských a politických poměrů, způsobů a výsledků zemědělského podnikání a řemeslné výroby. Renesanční zámek je výrazem ekonomické prosperity, kulturní tvorby, uměleckého citění i dokonalého řemeslného provedení.

Koncepce renesančního zámku vycházela z podoby městského paláce ve Florencii 15. stol. Charakteristická je soustava arkád nádvoří, bohatost průčelí, přetváření a umělecká výzdoba nádvoří výtvarnými díly. Celková forma byla dále dynamizována barokem. Celková koncepce je dotvořena bohatými kompozicemi zahrad s řadou staveb pro obytné a hospodářské účely.

Objekty zámeckých areálů jsou součástí městského i venkovského prostředí a jsou přetvářeny od doby renesance až do začátku 20. stol.

Příklady: Vranov nad Dyjí, státní zámek Litomyšl - památka UNESCO, Náměšť nad Oslavou, Jaroměřice nad Rokytnou, zámek Bučovice, Slavkov a řada dalších.

Vedle dosti značného počtu novostaveb v renesančním období existuje skupina renesančních přestaveb původně středověkých hradů. Nejvýznamnější jsou z dílny B. Rieda.

Patří sem například hrad Rábí, vodní hrad Švihov, palác zámku Blatná v goticko renesančním slohu.

Významná je renesanční přestavba zámku v Horšovském Týně.

Zámecké zahrady a parky – jsou významnou součástí zámeckých komplexů, dotvářejí celkový výraz staveb a zvyšují estetickou hodnotu staveb. Jsou to mnohdy kompozičně bohatá přírodní umělecká díla, ve spojení se sochařskou výzdobou, drobnými stavbami a vodními prvky.

Součástí významných krajinných lokalit, ať už přírodních nebo uměle vytvořených jsou významné stromy, které patří mezi chráněné prvky kulturních hodnot.

Významné jsou také lázeňské parky, které vznikaly jako nezbytná součást lázeňských budov a areálů.

Zámecké budovy byly slohově upravovány v období baroka, kdy docházelo jednak k nové prostorové organizaci zhodnocením jednodušších dispozičních forem do uzavřených čtyřkřídých dispozic. Mění se také vnitřní koncept, zejména umístěním hlavního sálu a vertikální komunikační propojení v návaznosti na samostatné přístupové schodiště.

Náročnost provozu barokního zámku a zvýšení počtu služebnictva vedla k využití prostoru podkroví a vkládání polopater pro potřeby ubytování. Barokizací prochází i vnější forma a interiérová výzdoba našich zámků po roce 1690.

Naše nejvýznamnější zámky a zámecké komplexy jsou většinou zapojeny jako významné objekty našeho kulturního dědictví do atraktivních okruhů cestovního ruchu.

Pro přechodný pobyt šlechty v přírodě sloužily objekty **letohrádků**, které často představují významná architektonická díla s bohatou uměleckou výzdobou.

Samostatnými objekty zámeckých komplexů a feudálních sídel jsou **jízďárny, míčovny a hospodářské objekty**, dotvářející celkový ráz.

Příklady: Pražský hrad – Jízďárna /J.B. Mathey, 1694/, Královský letohrádek – ojedinělý projev italské renesance /Paollo della Stella, 1535-37/, Míčovna Pražského hradu /B. Wolmuth a O. Aostalis 1565 -69/, Lednicko-Valtický areál, zámek 1632 G. Tencalla, F. Caratti a J. Erna, novogotická přestavba, francouzská zahrada a anglický park 18. stol./

• **Sakrální stavby** jsou většinou dominantními objekty v městských historických strukturách, ve venkovském prostředí i v krajině.

Kostel – stavba realizovaná pro účel shromáždění věřících ke konání bohoslužby. Je snad nejvýraznější a nejatraktivnějším architektonickým a uměleckým dílem všech slohových období a většinou předčí výrazem exteriéru i interiéru světské stavby. Kostely pocházejí z různých slohových období od nejstarších po současnost, na rozdíl od jiných staveb si mnohé z nich zachovaly slohovou čistotu, jiné jsou předmětem postupných úprav, dostaveb a rekonstrukcí, které vedou ke změně vnějšího i vnitřního výrazu stavby. Častou úpravou funkčních objektů malých farností byla v historii potřeba zvětšení hlavního prostoru kostela a proto jsou časté úpravy a přístavby hlavní lodě kostela. Úpravy včetně nového slohového výrazu stavby jsou ve většině případů zdařilé.

Výrazným slohovým typem gotiky je **katedrála**, charakteristická vyvinutým opěrným systémem a věncem kaplí kolem chóru, který je oddělen od podélných lodí příčnou lodí – transeptem.

Kostely barokního období a barokní gotiky jsou působivé dynamickým a expresivním nábojem sochařské a umělecké výzdoby.

Kostely jsou také součástí **klášterních komplexů**, které sloužily k působení církevních řádů. Rozsáhlé areály jsou různě utvářeny v závislosti na pravidlech a zvyklostech řádů, mají kromě chrámu a kvadratury shromažďovací a obytnou část. Nejvýznamnějším objektem kláštera byl kostel k němuž přiléhá křížová chodba, tvořící propojení s obytnou částí řeholníků řádu. Centrální částí je rajský dvůr, obklopený arkádami. Kolem klášterního ambitu jsou místnosti pro řeholníky, kapitulní síň, kuchyně, jídelna a ložnice. Další zázemí kláštera je odvislé od způsobu života a poslání řádu. Rozvinuté hospodářské zázemí pro samozásobitelství mají venkovské kláštery benediktinů, premonstrátů a cisterciáků. Klášterní komplexy jsou významné z hlediska kulturních tradic v mezinárodním měřítku. Zejména v gotice byli cisterciácké řády prostřednictvím řádových hutí šířitelé slohu v celé jihozápadní Evropě.

Příklady: Teplá, klášter premonstrátů, 1193, barokně přestavěn K.I. Dientzenhoferem; Vyšší Brod 1259, klášter, gotický kostel, zrušen 1950; Plasy, býv. Cisterciácký klášter 1146, přestavba 1711-1740, J. B. Santini, K.. I. Dientzenhofer.

Kostely a kaple ve venkovských obcích a sakrální prvky v krajině tvoří významné dominanty kulturní krajiny, jsou dokladem jednoduchosti, pokory a uměleckého citění.

Hřbitovy a hřbitovní kaple se uplatňují zpravidla ve vazbě na kostel, později jako samostatná enkláva na okraji zástavby. Jsou spolu s karnery, účelovými, ale i uměleckými pietními stavbami významnými místy, uplatňující se v městské zástavbě a na okraji vesnic.

Sakrální stavby jsou druhem, který podléhal jak slohovým přestavbám, tak úpravám zvětšujícím objemovou a prostorovou strukturu. Příklady jsou z nejstarších období přestaveb středověkých sakrálních staveb vesnických kostelíků i největších sakrálních staveb zastoupených chrámem sv. Víta na Pražském hradě. Každé slohové období se výrazně projevilo na sakrálních stavbách. Snad nejvýraznější jsou barokní přestavby středověkých chrámů projevující se dynamikou vnějšího vzhledu i interiéru.

Příklady z Brna: klášterní kostel sv. Tomáše/1665-74, J. K. Erna a M. Grimm/; katedrální kostel sv. Petra a Pavla / 1743-48, M. Grimm/; kostel Nanebevzetí Panny Marie /1732-33, J. K. Erna a M. Grimm/; klášterní kostel sv. Josefa s Loreťou /1729-32, M. Grimm/ a řada dalších.

Významnou přestavbou je podoba klášterního kostela ve Velehradě /1680-1710, G. P. Tencalla/; klášter premonstrátů v Louce u Znojma /1748-84, L. Hildebrandt/; klášter benediktinů v Rajhradě /1721-39, J. B. Santini/.

Barokizace sakrálních staveb venkovských kostelů, hřbitovů a drobných artefaktů v krajině vytvořila krajinný ráz uplatňující se výrazně až do dnešní podoby.

Na rozdíl od kultivovaných slohových přestaveb sakrálních staveb prošly přestavbami méně vhodnými klášterní komplexy zejména v době po josefínských reformách v poslední třetině 18. stol.

/1773 zrušení jezuitského řádu/. Nevyužité kostely a klášterní budovy byly postupně bez zřetele na jejich historické a kulturní hodnoty přestavovány na skladiště, dílny, výrobní budovy. Mnoho klášterů bylo po dlouhou dobu využito pro kasárenské účely a nemocnice. Zejména v městském prostředí Prahy, Brna, Znojma, Plzně, Olomouce a jejich příměstské oblasti. Objekty kostelů v klášterních komplexech byly přizpůsobeny potřebám nového využití, některé byly ponechány původnímu účelu s umožněním přístupu pro věřící.

Pozdější období přestaveb sakrálních staveb jsou méně výrazná, jedná se spíše o opravy a udržovací práce. Najdou se i úpravy z období funkcionalismu a poválečných let.

Významné úpravy vyplývají z rozhodnutí II. vatikánského sněmu z 3. 4. 1969, tzv. Římský misál, podle kterého dochází ke změně liturgického pojetí mše. Tato změna se týká úpravy presbytáře a jeho mobiliáře, z důvodu nového provozního uspořádání. Je významným novodobým zásahem do sakrálního prostoru.

Mezi církevní stavby je třeba zařadit i stavby jiných církví, které se vyskytují na našem území. Jsou to například synagogy v enklávách židovských čtvrtí, jejichž charakter je v zástavbě nepominutelný. Některé byly postupně upraveny pro víceúčelové využití, expoziční účely, knihovny, méně vhodné jsou úpravy pro jiné církve. Nevhodné využití pro skladové a jiné účely postihlo tyto stavby zejména v poválečném období.

Původnímu účelu slouží Staronová a Jubilejní synagoga v Praze, v Brně na Skořepce. Další jsou ve všech větších městech, kde byla početnější židovská komunita, v Holešově, Mikulově, Hranicích na Moravě, Rakovníku, Boskovicích a Třebíči.

S církevními slavnostmi souvisí i poutní místa, která jsou spojena s legendami a oslavou světců a jejich činů. Na poutních místech byly vybudovány poutní kostely, které jsou ojedinělými architektonickými dominantami. Velká část je zasvěcena Panně Marii, jejíž utrpení se stalo symbolem věřících katolické církve.

Mezi nejznámější poutní místa v Čechách patří Svatá Hora u Příbrami, pražský Vyšehrad a Dobrá Voda u Českých Budějovic; na Moravě Zelená Hora u Žďáru nad Sázavou, Velehrad a Hostýn.

• Stavby profánní

Měšťanský dům – základní stavební jednotka historické městské struktury, sloužící převážně pro účely bydlení, ale i dalších funkcí spojených s městským prostředím. Vyvinul se postupně z formy zděného románského kupeckého domu a zřejmě i z obytné části zemanského dvorce v městské středověké zástavbě. Základem středověkého města byla úzká parcelace, ze které vychází podélná orientace měšťanského domu s průjezdem do dvora a síní /mázhausem/. V 1. patře je vytvořena obytná část přístupná schodištěm v síni. Do dvorní části jsou protažena dvorní křídla. Společně s vývojem dispozice se vyvíjela konstrukce objektu od srubové a hrázděné konstrukce k převažující materiálové formě zděné. Zastřešení objektu je převážně sedlovou střechou se štíty v průčelí. Průčelí měšťanských domů vytváří souvislé fasády náměstí a ulic s bohatým členěním dekorativních prvků v renesanci a baroku. Postupně nastává slučování parcel, domy zvětšují svůj objem a vnitřní členění je nově koncipováno. Dvorní křídla jsou obohacována arkádami.

Příklady měšťanských domů jsou prakticky ve všech MPR, významné ve Slavonicích, Jihlavě, Táboře.

Palác – městské sídlo, výrazné formy nabylo v období renesance. Je začleněn do městských struktur, měšťanské domy přesahuje rozsahem i výškou. Dispoziční řešení, hlavně však průčelí s architektonickými prvky vyjadřujícími reprezentační funkci. Naznačující ekonomickou prosperitu vlastníka a jeho mocenský vliv a společenské postavení. K objektu paláce patří zpravidla nádvoří a zahrada.

K nejčastějšímu využití palácových staveb patří většinou z hlediska vnějšího objemu i vnitřního prostorového uspořádání sídlo významného úřadu nebo společenské instituce. To se týká palácové architektury zejména pražské, další objekty jsou s výhodou využívány pro muzejní expozice a výstavní prostory.

Příklady: Praha, Hradčany–Černínský palác, Malá Strana – Valdštejnský palác, Kampa- Lichtenštejnský palác.

Vila – výraz italského původu používaný zejména v období renesance pro obytný objekt dvorcového typu ve městě /villa urbana/, na předměstí i na venkově /villa rustica/. Jedná se o solitérní luxusní dům obklopený parkem nebo zahradou s prostornou reprezentační halou, s terasou obytnými místnostmi a zázemím. V dalších slohových obdobích se vily realizovaly jako luxusní bydlení majetnějších vrstev na našem území v období neoslohů, zejména neorenesance, secese a dále v období funkcionalismu 20. století.

Městský dům – vícepodlažní, vícebytový dům vzniklý z potřeby zahušťování městské zástavby

Od období empiru, původně pro bydlení zámožnějších občanů ve městech.

Například Porgesův dům v Praze na Národní třídě – Platýz. Nájemní domy postupně vznikají ve větších městech, v Praze, Brně a dalších. Sloužily převážně pro získání bytů přistěhovalého obyvatelstva na počátku 19. stol.

• Veřejné stavby

K nejvýznamnějším stavbám ve městech po stránce architektonického řešení i společenského významu patřily **radnice**. Jsou výrazem mocenského postavení městské správy a reprezentace městských práv a moci ale také uměleckého citění a vztahu měšťanů k tradici města a jeho významu. Na vzhledu radnice se mnohdy projevuje ekonomická prosperita města. Součástí radnice byly někdy i prostory pro funkci soudní, v prostorách radnice byly uloženy právní spisy a jiné významné dokumenty, cenné předměty a městská pokladna.

Mnoho radnic však také zničily hromadné městské požáry.

Nejstarší radnice na našem území vznikaly koncem 14. století v návaznosti na vývoj městské samosprávy. Některé městské radnice v době gotiky vznikaly přestavbou kupeckých domů staršího původu, například Staroměstská radnice v Praze vznikla přestavbou věžového Wolfinova domu postupně od roku 1348 do roku 1419. Rovněž Stará radnice v Brně vznikla přestavbou raně gotického věžového domu. V některých městech vznikaly radnice přestavbou a přístavbou kaufhauzu, který stával uprostřed náměstí /například radnice v Olomouci/. Obdobím největšího rozvoje a výstavby radničních budov je renesance, kdy vznikají nové radniční stavby, nebo jsou rozšiřovány prostory o sousední měšťanské domy. Preferovány jsou objekty v nárožní poloze náměstí. Z tohoto období pochází radnice v Litoměřicích a v Novém městě nad Metují se zvýrazněním architektonického řešení a výtvarnou kompozicí průčelí. Postupně se objekty radnic staví ve větších venkovských městech /Kyjov, Ivančice/.

V období vrcholné renesance se kromě sgrafitové výzdoby průčelí objevují orloje /např. v Českých Budějovicích/. Kromě již popsaných stavebních typů radnic /radnice s nárožní věží, typ štítový a centrální uprostřed náměstí/ se nově uplatňují radnice se střední věží a atikové, šířkové, arkýřové a symetrické typy. Radnice jsou již v této době polyfunkčními objekty. Jádrem byl mázhaus, tvořící síňový prostor, který umožňoval využití prodejního charakteru, bývaly zde krámky, řemeslníci, tržnice. V prostorách radnice býval šenk, zbrojnice, vězení, městská váha a další potřebné prostory. Hlavní místnosti byly v patře, radní a obecní síň a další prostory pro reprezentaci, slavnosti a hostiny. Ve velkých radnicích byl archiv a místnost písaře. Radniční věž plnila funkci hlásky.

V době baroka se městská samospráva postupně redukovala, což se projevilo i v méně časté výstavbě radnic. Přes to vznikly některé nové stavby /radnice v Českých Budějovicích a v Chebu/ a pozoruhodné přestavby starších objektů. V řešení se objevuje nový typ s bočními věžemi. Barokní úpravy se týkaly především výzdoby interiérů a průčelí objektu, opět se zřizovaly kaple.

Další slohové přestavby reagovaly na potřeby vyplývající z obsahové náplně a změn funkce.

Samozřejmě tomu odpovídaly i úpravy vzhledu radničních objektů. V období neoslohů byla nejpoužívanějším výrazem neorenesance. Postupně se objekty obohacovaly o nové veřejné služby /knihovny, výstavní prostory, muzea/.

Významnými objekty městské zástavby jsou **školy, muzea, divadla a další objekty veřejné vybavenosti**, které pocházejí zejména z období 19. a 20. století. Většinou slouží svému účelu nebo jinému, příbuznému funkčnímu využití. V těchto objektech byla prováděna průběžná údržba spojená s obnovou technického vybavení. Časté jsou i přístavby a dostavby z důvodu zvýšení kapacity diváků nebo potřeby přístavby dalšího sálu, „nové“ scény. Příkladem za všechny může být novodobá dostavba Nové scény a provozní budovy Národního divadla v Praze v letech 1977-1983 /P. Kupka, K. Prager/.

• **Industriální stavby a inženýrská díla**

Tvoří samostatnou oblast staveb, které zvláště od poloviny 19. století staly součástí architektury našich měst a krajiny. Jedná se o specifický stavebně architektonický typ, dokladující technický pokrok, zároveň se však nevzdává estetické hodnoty díla s úmyslem vytvořit trvalou hodnotu stavby. Některé stavby jsou dodnes funkční, vypovídají o dovednosti, řemeslné zdatnosti a vynalézavosti našich předků.

Mezi hodnotné stavby patří areály vodohospodářských a vodárenských objektů, výrobních závodů, drážní stavby a nádraží, těžební věže, báňská a hutní zařízení.

Technicky náročné jsou stavby produktových skladů a sýpek, mlýnů a dalších staveb spojených se zemědělskou výrobou.

Samostatnou skupinou technických památek jsou mosty, které od nejstarších dob propojovaly komunikační síť, byly také součástí obranných systémů pevnostní architektury. Přemostění vodních toků byla náročným technickým problémem, který se vyvíjel od masivních konstrukcí po velmi odvážné a subtilní konstrukce současných realizací. Pro připomenutí mohou sloužit významné pražské mosty. Snad nejfrekventovanější pražskou památkou je Karlův most, propojující Staré Město pražské s Malou Stranou. Stavba mostu byla započata roku 1357 Karlem IV., dokončena byla až počátkem 15. století. Postaven byl na místě Juditina mostu z 12. století, jehož pozůstatky jsou dodnes zachovány. K pozoruhodnostem patří technická zařízení jezů a dalších úprav spojených s regulací vodního toku Vltavy, například staroměstský jez původně z 11. stol. a skupina bývalých mlýnů na Novotného lávce. Vltava v úseku centrální zástavby obsahuje řadu dalších technických památek, most Legií v prostoru mezi Novým Městem a Vítěznou třídou. Postaven byl na místě staršího řetězového mostu. Most Légii je secesní realizací z let 1898-1901 podle návrhu Antonína Bašánka. Pro bohaté secesní pojetí výzdoby mostu jsou charakteristické prvky stožárů osvětlení, figurální výzdoba a reliéfy Viléma Amorta. Z let 1905-1908 pochází most Svatopluka Čecha, propojující Staré Město pražské s nábřežím Edvarda Beneše. Jedná se rovněž o významnou secesní stavbu a náročnou litinovou konstrukci s prvky sochařské

výzdoby. Mosty mají kromě vlastní historické hodnoty schopnost vytvoření atmosféry místa, umožnění vnímání dálkových pohledů a dominant, symbolizují faktické i symbolické propojení významných míst navzájem, jsou prvkem umožňujícím umělecké ztvárnění konstrukce i detailu. Jsou významným komponentem nočních pohledů a jsou i významnými orientačními místy ve městě.

Další kategorií je technické vybavení staveb, například výtahy a další technická zařízení, která jsou vlivem rychlého technického pokroku nahrazována novým, výkonnějším zařízením s přidanou výtvarnou hodnotou.

Technické památky jsou stejně jako lidová architektura ohroženým druhem a přes možnosti legislativního charakteru chybí prostředky na jejich záchranu.

V současné době je například v Praze řada úspěšných realizací v oblasti rekonstrukce technických staveb, např. pivovar v Holešovicích, Podolská vodárna, Sovovy mlýny. Pro nefunkční objekty technických památek se obtížně hledá investor, dotace ze státních fondů nejsou příliš časté.

U některých staveb je možná záchrana alespoň části areálu nebo stavby ve formě změny funkčního využití, používaná v zahraničí již od 70. let 20. století. Nejznámějšími příklady ze zahraničí jsou přestavby industriálních území londýnských doků /Doklands/, dlouhodobá koncepce revitalizace a rehabilitace Porúří /Emscher Park/ nebo přestavba východní části Paříže. V těchto případech se nejedná o záchranu jednotlivých staveb, ale i dlouhodobý záměr revitalizace území.

Technické památky jsou ohroženým druhem a je na zvážení, jak s industriálním dědictvím naložit. Je přirozené, že historické technické stavby přestávají sloužit a jsou nahrazovány technicky vyspělejšími objekty, lépe vyhovujícími funkčním potřebám doby. Kulturní společnost však musí hledat a nacházet způsoby na jejich zachování. Pro tento účel je třeba zajistit příslušné finanční prostředky.

Je ještě jedna oblast, kde často nenápadně mizí doklady industriálního dědictví. Jsou to objekty výrobních hal, strojní zařízení, drobné technologické objekty, brány a oplocení, zábradlí a detaily stavebních prvků v plochách nefunkčních průmyslových závodů, které často ztrácejí funkci nebo vlastníka. Původní výrobní areály podléhají tlakům na komerční využití a jsou velmi rychle zbavovány pozůstatků dřívější zástavby a strojního vybavení. Příkladů je mnoho a zejména v době silných ekonomických tlaků na využití území starších průmyslových zón se setkáváme s protesty odborníků ale i veřejnosti, která vnímá negativně odstraňování pozůstatků industriálního dědictví.

Za všechny příklady je možno uvést tak zvané zakomponování objektů „Vaňkovky“ v Brně do nově vybudovaného polyfunkčního komplexu „Galerie Vaňkovka“. V podstatě se jedná o přetvoření architektonicky významného areálu s pozoruhodným objektem strojírnou, z níž byla torzálně uplatněna jen malá část. Obdobný osud čeká další areály výrobního charakteru vrostlé postupně do tkáně našich průmyslových měst.

• **Vesnické stavby a lidová architektura**

Venkovské obydlí se vyvíjelo odlišně v závislosti na funkci, potřebách a prostředí ve kterém vzniklo. Vesnické lidové stavby jsou ryzím uměleckým projevem vesnického obyvatele, vychází z jeho potřeb a ostatních členů rodiny. Vyvíjel se od jednoduchého příbytku do podoby vesnického stavení v závislosti na provozních potřebách, způsobu hospodaření a dalších podmínkách. Postupně se vytváří se **usedlost**, jako komplex obytných a hospodářských budov, obklopených polnostmi. Vývojem prochází i venkovské stavení v řadě místních forem v závislosti na ekonomické prosperitě vesnice, regionu. Venkovské stavby dochované ve vesnickém prostředí jsou dokladem vztahu obyvatel venkova k výtvarnému umění, materiálu a detailu.

Rozsah a způsob uspořádání vesnické usedlosti je ovlivňován také výměrou obhospodařované půdy a počtem chovaného dobytka, což ovlivňuje velikost chlévů, stodoly a dalších hospodářských objektů.

V jednotlivých regionech ČR se vyskytují specifické venkovské stavby. Na Jižní Moravě jsou to například lokality vinných sklepů dokladujících tradici pěstování vinné révy. Ve venkovském prostředí nejsou vzácností objekty sloužící řemeslným a výrobním činnostem. Jsou to mlýny, hamry, sušárny lnu, ovoce a další objekty spojené s uskladněním potravin a úrody.

Pro zachování objektů lidové architektury, které není možno ponechat v autentickém prostředí a podobě jsou budovány skanzeny Lidové architektury. Například na Moravě jsou skanzeny ve Strážnici, v Rožnově pod Radhoštěm, na Veselém Kopci a v Příkazech.

• **Solitérní architektura v krajině**

Pro venkovskou krajinu jsou charakteristické různě velké sakrální stavby pocházející zejména z období baroka. Jedná se o kaple, poutní místa, poklony, boží muka a další charakteristické artefakty vytvářející dominanty v krajině. Vytvářejí charakter místa, umožňují místní orientaci v krajině a jsou místy pro odpočívání a lze je s výhodou zapojit do turistických tras.

Objekty technických památek – rozhledny, mosty, staré železniční tratě, objekty související s technickou infrastrukturou. Jejich zachování a uplatnění záleží na ekonomických možnostech vlastníka, t.j. především obcí, na jejichž katastru se nacházejí. Mohou ztráknout aktivitu cestovního ruchu nebo mohou být pro svoji dominantní polohu významnými orientačními body v krajině.

- **Objekty specifických tradic, pamětní a poutní místa**

Se nachází v mnohých lokalitách našich měst, vesnic, krajiny. Jsou to především místa související s tradicemi venkovského prostředí. Na Moravě jsou to například lokality vinných sklepů, které jsou součástí každé vinařské vesnice. Jsou vítaným oživením pro oblast cestovního ruchu. Příkladem mohou být známé Petrovské plže na JV Moravě.

Do této kategorie mohou pařit výletní místa, zájezdní hostince, významná místa v krajině, vzniklá v historických obdobích, ale svůj význam z hlediska kulturních hodnot mají i nově vytvořené nebo kultivované veřejné prostory jak v zastavěném území měst a obcí, tak v krajině.

3.3. Urbanistické dědictví

- **Historicky hodnotné celky - MPR, VPR, MPZ, VPZ**

Druhá skladba kulturního dědictví je různorodá, objekty nelze vnímat odděleně od prostorových struktur a bez kontextu, ve kterém vznikly a jehož jsou součástí.

Urbanistické dědictví se dochovalo v podobě autentických městských a venkovských struktur, které jsou v současnosti centrálními jádrovými zónami měst a obcí a jsou podle významu chráněny jako městské památkové a venkovské památkové rezervace. Pokud se jedná o ucelené historicky hodnotné části zástavby je plošná ochrana těchto částí zajištěna vyhlášením městských a venkovských památkových zón. Vlivem přetváření prostorových struktur dochází ke změnám funkčního využití, výtvarného výrazu a tím ke změnám celkového výrazu. Změny mohou být pozitivní, může však dojít i k nepochopení historického prostředí a k negativnímu zásahu do stávajících struktur. Změny funkčního využití je třeba omezit na únosnou míru, tj. přizpůsobit zejména komerční aktivity charakteru objektů a prostředí ve kterém se nachází. Komerčně nevhodné aktivity vedou k devastaci památky, degradaci a ztrátě identity prostředí.

Pro zachování kulturních v území jsou uplatňovány zásady „památkového urbanismu“, které zahrnují průzkumy, hodnocení a tvorbu v prostoru městských památkových rezervací /MPR/, památkových zónách /PZ/, vesnických památkových rezervací /VPR/ a vesnických památkových zónách /VPZ/. Principy a zásady „památkového urbanismu“ lze v odpovídajícím rozsahu uplatňovat v ostatních městech a obcích, které nejsou předmětem plošné ochrany.

Samostatné významné celky zástavby jsou například židovská ghetta, dokumentující způsob života a kulturu židovských komunit na našem území. Jejich ucelená prostorová skladba je do současnosti zachována v mnohých našich městech, např. v Boskovicích, Mikulově, Jemnici. Nejvýznamnějším, unikátně dochovaným celkem je bývalé židovské Ghetto v Třebíči – Zámostí, lokalizované v údolí řeky Jihlavy. Pro jedinečnou původnost urbanistické skladby a autentickou podobu části staveb byl areál zapsán do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Urbanistické dědictví a zásady pro jeho uplatnění a zachování je předmětem dalších témat této publikace.

- **Významné krajinné celky - KPZ**

Součástí urbanistického dědictví jsou i významné krajinné lokality, které jsou dokladem kulturního přetváření krajiny. Nejvýznamnější z nich jsou chráněny jako Krajinné památkové zóny.

Nejvýznamnějším takovým územím je Lednicko valtický areál, který byl zařazen pro svoji výjimečnost v roce 1992 do seznamu Světového kulturního dědictví UNESCO. Dalšími jsou například: Lembersko /Česká Lípa 1996; Náměštsko /Třebíč/ 1996; Orlicko /Písek/ 1996; Území bojiště bitvy u Hradce Králové v roce 1866 /Hradec Králové/ 1996; Území bojiště bitvy u Slavkova v roce 1805 /Brno – venkov/ 1996 a další.

/Přírodní chráněná území ČR podléhají ochraně vyplývající z legislativy týkající se ochrany přírody a životního prostředí. Jsou členěna na Národní parky /NP/, Chráněné krajinné oblasti /CHKO/ a Přírodní parky /PP/.

3.4 Archeologické lokality - APR

Archeologickými nálezy jsou veškeré pozůstatky a objekty, které jsou dokladem života člověka a vývoje lidstva. Jejich výskyt se předpokládá především pod povrchem země. Výzkum lokalit je kontinuální neukončená činnost, která je prováděna jednak cíleně v lokalitách předpokládaných nálezů, jednak při stavebních pracích. Jejich ochrana je součástí mezinárodní Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy.

Významné archeologické lokality zejména z nejstarších období osídlení se na území našeho státu soustřeďují do několika lokalit, ale nálezy téměř ze všech období až do novověku je možno při stavební činnosti odhalit téměř na celém území.

V ČR byly vyhlášeny archeologické památkové rezervace /APR/

Bílina /Teplice/ 1966,1987; Levý Hradec /obec Roztoky/ Praha-západ 1956; Líšeň /Brno-město/ 1966,1987; Pohansko /obec Břeclav/ 1965,1987; Štramberk /jeskyně Šípka/ Nový Jičín 1960

3.5 Přetváření objektů a architektonických struktur v jednotlivých slohových etapách

Objekty a soubory objektů v uvedeném spektru druhové skladby se přetvářely v jednotlivých slohových obdobích v souladu s přirozenými potřebami vlastníka – uživatele stavby. Každá taková přestavba byla obvykle ovlivněna řadou okolností o kterých se dozvídáme z historických pramenů, některé vlivy nám zůstávají nadále utajeny. Stavební podstatu a způsob provedení nám do značné míry pomáhají odhalit stavebně historické průzkumy, které se v souvislosti s poznáním procesu přetváření stavebního díla pořizují.

K potřebě poznání, hodnocení, volbě metody a stanovení postupu obnovy památky se postupně dospělo teprve koncem 18. století, kdy vzniká myšlenka **uvědomělého procesu ochrany stavebního díla**. Do této doby se k přetváření architektonického a uměleckého dědictví přistupovalo účelově, bez měřítka celkové historické hodnoty objektu.

Proces vývoje těchto snah a vědomá potřeba ochrany historického dědictví dospěl ve 20. letech 19. stol. do stadia, kdy se historické architektonické dílo považuje za památku.

V této době vznikly i u nás po vzoru ostatních evropských států základní dokumenty k ochraně památek, vznikly Státní památkové úřady v Praze a v Brně.

Současně s tímto vývojem se vyvíjely metody pro obnovu historicky cenných objektů, které jsou stručně charakterizovány v kapitole 10., podkapitola 10 .5. tohoto textu.

Shrnutí kapitoly

Architektonické a urbanistické dědictví, které se dochovalo zejména v podobě objektů, prostorových struktur a sídelních jednotek, je v prostoru ČR četné a různorodé. Je zastoupeno především dominantními objekty hradů a zámků, tvrzí, pevností a paláců, dále měšťanskými domy, kostely, kláštery, synagogami, radnicemi, krámy a tržnicemi, špitály, školami, celnicemi, divadly, budovami nemocnic, muzejními budovami, administrativními a budovami veřejné správy. Do druhové skladby patří také lidové stavby a inženýrská díla, města a vesnice nebo jejich části, parky a zahrady, zříceniny a archeologické nálezy, památníky a další objekty a jejich skupiny z různých historických období, až do současnosti.

Architektonická díla i jejich soubory se v průběhu dějinné existence podstatně i částečně měnily ve své prostorové struktuře i v architektonickém výrazu a výtvarné formě. Změny výrazu jsou dokladem společenského vývoje, kulturní úrovně doby i dokladem tvůrčích schopností autorů přestaveb a v neposlední řadě řemeslné úrovně, které bylo možno v té době dosáhnout. Významný je také doklad o materiálových možnostech jednotlivých období, od kterých se odvíjí technické řešení a kvalita stavby. Historické stavby se uplatňují jako solitérní jednotky začleněné do krajiny nebo jsou součástí struktury sídel. Vytváří charakteristické panorama, obraz sídla, krajinný ráz.

Otázky k zamyšlení

1. S jakými druhy architektonických památek z období středověku se nejčastěji setkáváme a jak se v území uplatňují? Uveďte příklady.
2. Které stavby jsou charakteristické pro období renesance? Uveďte příklady staveb na našem území.
3. Charakterizujte období baroka v českých zemích a uveďte příklady staveb z tohoto období.
4. Jakým druhem jsou sakrální stavby? Uveďte příklady staveb z různých slohových období.
5. Historické dědictví ve vesnickém prostředí, příklady druhové skladby.
6. Technické památky, jejich druhová skladba a význam zachování.

4. Mezinárodní instituce, dokumenty a formy ochrany kulturního dědictví, světové kulturní dědictví

Cíl kapitoly

Studium kapitoly Vám připlíží význam a nezbytnost mezinárodní spolupráce v procesu zachování a ochrany kulturních hodnot. Seznámíte se s vývojem a formami mezinárodní spolupráce, organizacemi a základními dokumenty, které jsou pro tuto spolupráci vytvořeny a které jsou pro členské země závazné.

Dozvíte se, jakým způsobem je zajištěna péče o nejvýznamnější památky a lokality světového kulturního dědictví a které nejvýznamnější objekty a lokality na našem území jsou zařazeny do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Časová zátěž

- 3 hodiny /přednáškový čas + samostudium/

Způsob studia

Opět doporučuji kapitolu doplnit studiem internetových stránek, tentokrát <http://whc.unesco.org>, kde si můžete vybrat ze Seznamu Světového kulturního dědictví UNESCO nejvýznamnější světové objekty a soubory, seznámit se s jejich charakteristikou a fotodokumentací. Pokud se můžete alespoň s některými objekty v ČR zapsanými na tento seznam seznámit osobní návštěvou, bude to jistě přínosné. Pro podrobnější studium mezinárodních dokumentů pro záchranu kulturního dědictví <http://www.icomos.cz>.

4.1 Význam a vývoj mezinárodní spolupráce v oblasti péče o kulturní dědictví

Péče o kulturní dědictví je základním principem každé kulturní společnosti, je to kontinuální proces programově řízený vládou a výkonnými složkami státní správy a odbornými organizacemi, zabezpečujícími a garantujícími proces po odborné stránce. Mezinárodní spolupráce v tomto procesu je účelná a nezbytná, zejména v současném období integrace evropských struktur. Spolupráce se programově rozvíjí, týká se odborných metodických postupů, výměny odborníků, sjednocujících postupů v oblasti legislativy, ale i managementu a marketingu v oblasti cestovního ruchu. Vývoj a výsledky spolupráce prokazují prospěšnost a opodstatněnost mezinárodních dohod a institucí.

Počátky ochrany historických památek V období 19. století se utvářel vědomý vztah ke kulturním hodnotám jak historickým tak uměleckým a konstituovaly se instituce na ochranu uměleckých a historických památek. Většinou se jednalo o jednotlivé dokumenty bez mezinárodní provázanosti.

Nutnost mezinárodní spolupráce ve věci záchranu kulturních hodnot nastala v období po I. světové válce, v souvislosti se státoprávním uspořádáním v Evropě a nutností poválečné obnovy. Význam pro tuto spolupráci mělo ustavení Společnosti národů.

Zásady památkové péče a pro restaurátorské práce hlediska sjednocení názorů a postupů prací byly formulovány na Mezinárodní konferenci památkových teoretiků a restaurátorů, která se sešla v roce 1931 v Athénách, kde přijala řadu významných, dodnes platných zásad. Nejvýznamnější je zásada respektování historického a uměleckého díla jako celku, bez upřednostňování některé z etap výstavby, což představuje významový názorový posun od uznávané puristické metody. Dále byly sjednoceny názory na konzervační přístup při opravách zřícenin a v souvislosti s novými stavbami je přijata zásada vycházet z charakteru místa. Na základní myšlenky, formulující pojem mezinárodního dědictví, ochranu památky a jejího prostředí navázaly další dokumenty.

Aténská charta Mezinárodní kongres moderní architektury CIAM v Athénách v roce 1933, kde byl přijat základní dokument týkající se zásadních principů urbanismu, nazývaný od roku 1941 **Athénskou chartou**. Aténská charta byla publikována v roce 1957. Vyjadřuje funkcionální princip organizace města, charakterizovaný základními funkcemi – bydlení, práce, rekreace, doprava. Z hlediska ochrany kulturních hodnot byla překonána dalšími dokumenty, vydanými po II. svět. válce.

V roce 1946 vzniklo **UNESCO** a v roce 1954 byla přijata tzv. **Haagská konvence** o ochraně kulturních statků v případě válečného konfliktu.

Iniciativa v mezinárodní spolupráci v oblasti památkové péče byla vyvinuta architektky v roce 1957, kdy se v Paříži konal I. Mezinárodní kongres architektů a techniků historických památek. II. Mezinárodní kongres se pak konal v Benátkách v roce 1964. Zde vznikly dva závazné dokumenty:

- **Rozhodnutí o ustavení mezinárodní organizace pro ochranu nemovitých památek**
- „**Benátská charta**“ – soubor základních principů ochrany a péče o památky.

Mezinárodní rada pro památky a sídla ICOMOS byla ustavena v roce 1965 v Polsku. Tím se institucionálně naplnila mezinárodní spolupráce v oblasti kulturního dědictví. Od roku 1993 využívá česká republika i vládní organizace zvané Rada Evropy, která skýtá řadu programů a záměrů v oblasti památkové péče a kulturního dědictví.

Současné možnosti spolupráce rozvíjí další Evropské organizace, Evropská unie a Evropské společenství.

Evropská kulturní spolupráce v současnosti.

Vstupem ČR do EU se náš stát zapojil do kulturní politiky EU ve smyslu čl. 128 Maastrichtské smlouvy /pozdější Amsterodamské smlouvy a Smlouvy z Nice/.

Evropská kulturní spolupráce je považována za významný integrační prvek, umožňující sblížení mezi národy a občany Evropy.

Základními tezemi evropské spolupráce v kulturní oblasti jsou:

- přispívat k rozkvětu kultury v členských státech při respektování jejich národních a regionálních odlišností a současně zdůrazňovat společné kulturní dědictví
 - povzbudit současnou kulturní tvorbu
 - pěstovat spolupráci mezi členskými státy a spolupráci s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi
- Aktivity Evropských společenství jsou založeny na spolupráci a respektu ke kulturním odlišnostem a na principu vzájemné pomoci.

Jejich úkolem je doplňovat a podporovat akce členských států s cílem:

- zlepšovat znalosti o kultuře a její šíření, prohlubovat vědomosti o historii evropských národů
- chránit kulturní dědictví evropského významu
- podporovat kulturní výměnu, uměleckou a literární tvorbu.

V letech 1996-1999 byla tato koncepce realizována ve třech kulturních programech:

Kaleidoskop /1996-1999/, jehož cílem byla umělecká a kulturní tvorba a spolupráce v těchto oblastech na evropské úrovni,

Ariane /1997-1999/ na podporu v oblasti knih a četby, včetně překladů,

Raphael /1997-1999/ pro integraci politik členských států v oblasti kulturního dědictví evropského významu.

Kultura V roce 2000 tyto programy nahradil nový program **Culture 2000**, který iniciuje celoevropskou spolupráci mezi kulturními činiteli za účelem umožnění a prohloubení mezikulturního dialogu, zlepšení znalostí historie a kultury, propagaci kulturního dědictví a socio-ekonomickou a sociální integraci. Program rovněž podporuje aktivitu Evropská města kultury. Program je koncipován na období do roku 2006.

Mezi hlavní cíle programu patří:

- podpora kulturního dialogu a vzájemné znalosti kultury a historie evropských národů,
- podpora tvůrčí činnosti a nadnárodního šíření kultury, mobility kulturních pracovníků, odborníků a dalších činitelů kulturní oblasti a jejich děl, především pro mladé lidi, sociálně znevýhodněné osoby s důrazem na kulturní rozmanitost,
- zdůraznění kulturní rozmanitosti a rozvoje nových forem uměleckého výrazu,
- sdílení a zdůraznění společného kulturního dědictví evropského významu, šíření know-how a podpora osvědčených postupů při konzervaci a ochraně,
- uznání role, která přísluší kultuře v hospodářském a společenském vývoji,
- posílení kulturního dialogu a vzájemné výměny mezi evropskými a neevropskými kulturami,
- jednoznačné uznání kultury jako ekonomického faktoru a jako faktoru sociální a občanské integrace,
- zlepšení přístupu ke kultuře a účasti na kulturním dění v Evropské unii pro co největší počet občanů.

Z programu mohou být financovány kvalitní projekty, které podporují kreativitu a odrážejí současné směry a zájmy kulturních subjektů.

V rámci mezinárodní spolupráce dochází postupně v jednotlivých členských státech unie ke sjednocování legislativy, odborné terminologie a postupů týkající památkové péče.

4.2 Nejvýznamnější mezinárodní organizace, dokumenty a úmluvy UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu byla založena v roce 1945 v Londýně, konstituována 4. 12. 1946. Má sídlo v Paříži.

V preambuli ústavy organizace je uvedena hlavní myšlenka, která vedla ke vzniku této organizace, reagující na hrůzy skončené války a nutnost zabránit opakování těchto katastrof:

„Vzhledem k tomu, že války se rodí v myslích lidí, je nutné v myslích lidí budovat efektivní zábrany válek“.

Program organizace naplňuje tři základní funkce:

- podporovat mezinárodní intelektuální spolupráci,
- poskytovat operativní pomoc členským státům,
- posilovat mír, respekt k lidským právům a vzájemné pochopení mezi národy.

Ve smyslu Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví z roku 1972 jsou pro budoucí generace uchovávány nejvýznamnější výtvořiny člověka a přírody na naší planetě. Každý stát, který přistoupil k úmluvě může navrhnout v rozsahu svého území nejvýznamnější památky k zapsání do Seznamu světového dědictví UNESCO. Výběr je posuzován na základě jednotně stanovených kritérií Mezinárodní výbor pro světové dědictví UNESCO. Ze zařazení nevyplývá finanční příspěvek z fondů UNESCO. Žádosti o finanční podporu se týkají převážně území postižených přírodní katastrofou nebo válečným konfliktem.

Organizace UNESCO se zabývá dalšími aktivitami v těchto okruzích činnosti:

- výchova a vzdělávání,
- otázka ochrany lidských práv,
- základní a společenské vědy,
- ochrana životního prostředí,
- ochrana hmotného a nehmotného kulturního dědictví,
- rozvoj komunikací a informatiky a další činnosti vyplývající z programu organizace.

UNESCO přijímá úmluvy /konvence/ a doporučení /rekomandace/, ke kterým se mohou členské státy připojit a tak postupně vzniká mezinárodní systém spolupráce ochrany kulturního dědictví.

Základní dokumenty v oblasti ochrany kulturního dědictví jsou tyto úmluvy – konvence:

- **Úmluva o ochraně kulturních statků v případě válečného konfliktu /Haag, 1954/**

Podepsané strany se zavazují, že v případě válečného konfliktu se zříkají krádeží, zabavení, vandalizmu a ničení kulturních statků. Mezinárodní registr památek obsahuje soubor památek, které požívají imunity a mohou být v tomto smyslu označeny.

Úmluva je publikována ve Sbírce zákonů jako vyhláška č. 94/1958 Sb.

- **Úmluva o opatřeních k zákazu a zabránění nedovoleného dovozu, vývozu a předání vlastnického práva kulturních statků /Paříž 1970/.** Dokument definuje movité předměty a jejich sbírky přírodní, historické a umělecké, které jsou sledovány státem. Uplatňuje princip, že předmět vyvážený za hranice státu musí být opatřen certifikátem proti nelegálnímu vývozu.

Dokument je součástí sbírky zákonů – vyhláška č. 15/1980 Sb.

- **Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví /Paříž 1972/**

Dokument sleduje zachování nejcennějších kulturních a přírodních hodnot naší planety pro budoucí generace. Mezinárodní výbor schvaluje zvláštní Seznam světového dědictví, do kterého jsou schvalovány návrhy z jednotlivých členských států. Úplné znění dokumentu je publikováno ve sbírce zákonů ČR – sdělení FMZV č.159/1991 Sb.

Uvedené dokumenty jsou právně závazné pro Českou republiku.

Jako součást činnosti organizace jsou vydávána doporučení – rekomandace, týkající se dílčích problémů souvisejících s ochranou historického dědictví. Nejsou pro členské země závazná.

Způsob ochrany památek UNESCO je vzorem pro ochranu památek a památkových lokalit.

O tom, že zásady pro ochranu a postupy pro provádění památkové péče s ostatními složkami rozvojových aktivit se můžeme přesvědčit z obsahu dokumentu, který vydala Mezinárodní rada pro památkovou péči v roce 1993. Doporučuje, aby všechna města a obce s historicky hodnotnou zástavbou měly zpracovanou územně plánovací dokumentaci, která by zahrnovala :

- definování a popis chráněného území a ochranného pásma,
- využití území v širších vztazích, turistické poznávací trasy, propojující chráněné území s blízkými památkovými místy,
- plán zásad památkové ochrany,
- řešení dopravy a technické infrastruktury,

- podmínky rozvoje sociální sféry /životní podmínky obyvatel, zaměstnanost, zachování funkce bydlení a genia loci/,
 - podmínky rozvoje cestovního ruchu,
- Jen takto zpracovaná dokumentace může být účinná a zajišťuje správné nastavení regulativů pro ochranu památek a památkových souborů.

Jedním z významných dokumentů současnosti je přijetí mezinárodní Úmluvy o ochraně nehmotného kulturního dědictví v roce 2004. V rámci této úmluvy je možno chránit místní tradice, obřady a zvyklosti, tradiční řemesla, scénické umění, jazyk národa.

Rada Evropy

www.radaevropy.cz/sbirka.htm

Council of Europe byla založena v roce 1949 jako mezivládní organizace. Posláním Rady Evropy je zejména:

- chránit a posilovat pluralistickou demokracii a lidská práva,
- hledat a řešit aktuální problémy společnosti,
- podporovat evropskou kulturní identitu.

Sídlem Rady Evropy je Palác Evropy ve Štrasburku.

Problematika památkové péče a zachování kulturních hodnot je řešena ve **Výboru kulturního dědictví**.

Rada Evropy přijala postupně řadu dokumentů týkajících se kulturních hodnot a památkové péče, z nichž nejvýznamnější jsou:

Evropská kulturní úmluva /Paříž 1954/

Evropská úmluva o ochraně archeologického dědictví /Londýn 1969/

Evropská úmluva o přestupcích směřujících proti kulturním statkům /Delfy 1985/

Evropská úmluva o záchraně architektonického dědictví Evropy /Granada, 1985/

- ochrana architektonického dědictví patří mezi základní cíle územního plánování

Evropská úmluva o ochraně archeologického dědictví – revidovaná /Malta, La Valeta, 1992/

Evropská úmluva o krajině /Florence 2000/

ICOMOS – International Council on Monuments and Sites

Mezinárodní rada pro památky a sídla, nevládní organizace UNESCO založená v roce 1965. ICOMOS je mezinárodní organizací prosazující ochranu, konzervaci, restaurování, využití a zhodnocení památek, souborů a sídel. Sdružuje osoby a instituce zájímající se o tuto činnost a zajišťuje jejich presentaci. Má nezastupitelné místo při výměně mezinárodních zkušeností, týkajících se ochrany památek. Generální shromáždění ICOMOS se konají každé tři roky, probíhá zde výměna zkušeností a jsou diskutovány a vydávány významné mezinárodní dokumenty. Organizace ICOMOS má sídlo v Paříži.

Česká republika k úmluvě přistoupila 15. února 1991 /v té době Československá federativní republika/, sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 159/1991 Sb.

Dle úmluvy se každý účastnický stát zavazuje k akceptaci podmínek a doporučení pro posílení významu a ochrany kulturního dědictví, začlenění podmínek pro ochranu a presentaci do komplexních plánovacích programů a opatření pro označení, ochranu, zachování, obnovu a presentaci kulturního dědictví.

Úmluva vytváří systém kolektivní ochrany kulturního a přírodního dědictví výjimečné hodnoty.

V České republice pracuje národní komitét ICOMOS, který má sídlo v Praze.

Základní dokumenty ICOMOS:

- **Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel, /tzv. *Benátská charta, Benátky 1964/***
Charte Internationale sur la Conservation et la Restauration des Monument set des Sites

Památky jsou definovány jako nositelé duchovního odkazu minulosti a v přítomném životě národů jako živé svědectví staletých tradic. Jejich zachování má vycházet z jednotně formulovaných mezinárodních zásad konzervace a restaurování památek, přičemž zajištění a aplikace je ponechána na vlastní kultuře a tradicích.

- **Evropská charta památkové péče /Amsterdam 1975/**

Dokument aktualizující Benátskou chartu v závěru roku architektonického a urbanistického dědictví Evropy. Integruje urbanistické aspekty do ochrany kulturního dědictví Evropy. Upozorňuje na ohrožení evropského

kulturního dědictví pronikáním nepřiměřených ekonomických aktivit, destruktivní stavební techniky a necitlivým rozvojem dopravní infrastruktury. Nepříznivým důsledkům se dá čelit integrální ochranou se zapojením veřejnosti.

- **Charta mezinárodního turismu /Brusel 1976/**

Charte Internationale du Tourisme Culturel

Turismus je vnímán jako společenský, lidský, ekonomický a kulturní jev, který využívá jedinečnosti historického kulturního dědictví a mimořádného zájmu o kulturní hodnoty. Rozvoj turismu je provázen pozitivními i negativními účinky, které je třeba sledovat a usměrňovat. Cílem kulturního turismu je objevování kulturních hodnot, sídel a památek. Kulturní turismus je třeba oddělit od negativních vlivů vedoucích k jejich nepřiměřenému využívání, vandalismu a jiné devastaci. Definováním a aplikováním přijatelných norem kulturního turismu, stanovením pravidel a jasných kompetencí je třeba zajistit udržitelný rozvoj cestovního ruchu.

- **Charta o ochraně historických zahrad /Florence 1982/**

Charte Internationale sur les Jardins Historiques

Historická zahrada je architektonická a vegetační kompozice, která je z hlediska dějin nebo umění společensky významná a jako taková je považována za památku. Ochrana historických zahrad podléhá zásadám Benátské charty. Zahrady obsahují rostlinný, živý materiál, který je pomíjející a obnovitelný. Jeho údržba je prvořadý kontinuální proces. Je třeba udržovat její ekologickou rovnováhu, bez vnějších zásahů. Zachování musí odpovídat i prostředí ve kterém se nachází.

- **Mezinárodní charta pro záchranu historických měst /Washington 1987/**

Charte Internationale pour la Sauvergarde des Villes Historiques

Definuje principy, cíle, metody a nástroje činnosti pro uchování kvality historických měst. Plánování ochrany měst a historických čtvrtí musí předcházet pluridisciplinární výzkum. Plán ochrany se zaměřuje na definování harmonické artikulace historických čtvrtí v souboru města, musí stanovit stavby, nebo skupiny staveb, které je třeba zachovat. V centrech historických měst je třeba upravit režim dopravy a ploch parkování tak, aby neutrpěl historický obraz a prostředí. Je třeba vyloučit průjezdnou a kapacitní dopravu. Plán ochrany předpokládá součinnost a participaci obyvatel města.

- **Mezinárodní charta pro ochranu archeologického dědictví /Lausanne 1990/**

Charte Internationale pour la Gestion du Patrimoine Archéologique

Archeologické dědictví je dokladem vývoje lidské činnosti v minulosti. Jeho výzkum vyžaduje integrovanou ochranu, jejímž základem je legislativní ochrana, zajišťující uchování tohoto významného dědictví a vědecký výzkum, včetně dohledu a sankcí při případném poškození nálezů.

- **Mezinárodní charta o ochraně a gesci kulturního dědictví pod vodou/Sofia 1996/**

Charte Internationale sur la Protection et la Gestion du Patrimoine Culturel Subaquatique

Charta podporuje ochranu kulturního dědictví pod vodou, ve vnitrozemských, pobřežních vodách, v mělkých mořích a námořních fondech oceánů. Ochrana se zaměřuje na všechny druhy aktivit, které by mohly vést k ohrožení nežádoucími aktivitami, například stavební činností a těžbou, poškozující pobřeží a mořské dno.

- **Mezinárodní charta o lidovém stavebním dědictví /Mexiko 1999/**

Charte Internationale du Patrimoine bâti Vernaculaire

Lidové stavební dědictví je výsledkem společenské tvorby a jeho projev je charakteristický a malebný. Je dokladem historického vývoje společnosti, výrazem vztahu k obývaným územím a vyjadřuje kulturní rozmanitost světa.

Charta vyzývá k zachování a ochraně tradičních lidových dokladů, které jsou ohroženy vývojovými procesy ve světě, nástupem uniformity kultury a globalizace. Zájem o lidovou architekturu klesá, zachování musí být v zájmu obyvatelstva, urbanistů a architektů, odborníků a vlády států na jejichž území se nacházejí.

- **Mezinárodní charta o kulturním turismu /Mexiko 1999/**

Charte Internationale sur le Tourisme Culturel

Přírodní a kulturní dědictví je hodnota která patří všem, proto máme všichni možnost ji využívat, ale i povinnost uchovávat ji pro budoucí generace. Kulturní dědictví zahrnuje krajinu, historické soubory, přírodní i zastavěná místa, připomínající identitu vývoje národa, regionu, kontinentu. V době rostoucí globalizace nesmí tato identita zaniknout, naopak je žádoucí ochrana, zachování, interpretace a presentace kulturního dědictví v oblasti cestovního ruchu.

V tomto smyslu je třeba zvyšovat odpovědnost turistických společenství.

Cíle charty:

Podporovat a usnadnit rozvoj a usměrňování turismu při respektu a zhodnocení kulturního dědictví, podporovat iniciativy ICOMOS a dalších mezinárodních organizací turistického průmyslu, které směřují ke zlepšení podmínek gesce a zachování kulturního dědictví.

Principy charty:

- národní a mezinárodní turismus je jedním z hlavních nositelů kulturní výměny.

Ochrana kulturního dědictví musí nabídnout seriózní výhody členům turistických obcí. návštěvníkům a pochopit dědictví a kulturu rozličných komunit.

- vztah mezi kulturním dědictvím a turismem je dynamický, musí překlenout konflikty hodnot. Musí být řízen trvalým způsobem ve prospěch dnešních i budoucích generací.
- operace zhodnocení musí zajišťovat návštěvníkům obohacující a příjemnou zkušenost,
- obce podílející se na turistickém ruchu zapojí do aktivit místní obyvatelé a místní lokality,
- turistické lokality musí přinášet výhody turistickým komunitám,
- programy turistického rozvoje musí uchovat a zhodnocovat charakteristiky přírodního a kulturního dědictví.

Dokument představuje významný vstřícný posun obsahové náplně charty z roku 1976, která turismus chápala jako nutný celospolečenský jev, před kterým je třeba památky spíše propagovat než konzervativně ochraňovat a bránit jejich zapojení do aktivit cestovního ruchu.

- **Dokument o autenticitě, Nara 1994**

Dokument sur l' Autenticité

Dokument je koncipován v souladu s Benátskou chartou z roku 1964. Upozorňuje na rozmanitost kultur a kulturního dědictví, které se projevuje v prostorových a časových dimenzích. Specifika kultur je třeba respektovat a uchovat pro příští generace.

Autentičnost kulturního dědictví je hlavním kvalitativním faktorem, který je rozhodující pro respektování a ochranu díla. Toto kritérium je mimořádně důležité a musí být uplatňováno při mezinárodní ochraně a zápisu památek do Seznamu památek světového kulturního dědictví. Posuzování hodnoty a autentičnosti díla závisí na důvěryhodnosti informačních zdrojů, které zahrnují informace o koncepci a formě, materiálech a hmotě, použití a funkci, tradici a technice, poloze a umístění, duchu a dojmu, který vytváří. Zohledňují původní stav a historický vývoj a jsou nepominutelným dokladem o autenticitě památky.

Dalšími organizacemi jsou:

ICCROM – International Centre For the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property /Mezinárodní centrum pro studium ochrany a restaurování kulturního dědictví/. Centrum bylo vytvořeno organizací UNESCO v roce 1995 jako mezinárodní vědecká instituce se sídlem v Římě. Česká republika je členem ICCROM od roku 1995.

ICOM – International Council on Museum – Mezinárodní rada muzeí, založená v roce 1946. Je základní organizací muzejních pracovníků. /předmětem zájmu jsou především movité předměty/

Součástí propagace a popularizace památek jsou mimo jiné také již stabilizované akce:

- **Mezinárodní den památek a sídel – 18. duben**, prohlášený organizací UNESCO od roku 1983.
- **Dny evropského dědictví – první nebo druhý víkend v září** od roku 1990 prohlášený Radou Evropy pro všechny členské státy Evropy.

4.3 Z obsahu nejvýznamnějších dokumentů a úmluv

Evropská úmluva o záchraně architektonického dědictví Evropy /Granada, 1985/

Členské státy Rady Evropy touto úmluvou apelují na důsledné naplňování zásad ochrany kulturního dědictví, které je nenahraditelným společným bohatstvím všech Evropanů.

Pro účely Úmluvy se pod pojmem „architektonické dědictví“ rozumí následující nemovité statky:

- **Památky** - všechny budovy a konstrukce pozoruhodné svým historickým, archeologickým, uměleckým, společenským nebo technickým významem, včetně jejich vestavěného zařízení a výbavy,
- **architektonické soubory** - homogenní skupiny městských nebo venkovských budov pozoruhodné svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem, které jsou navzájem dostatečně spojitě, aby představovaly topograficky vymezené jednotky,
- **místa** - kombinovaná díla člověka a přírody, jimiž jsou oblasti částečně zastavěné a dostatečně charakteristické a homogenní, aby byly topograficky vymezenými jednotkami, která jsou pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem.

Za účelem identifikace památek, architektonických souborů a míst, které mají být chráněny se každá z přístupujících stran zavazuje vést jejich soupisy a v případě ohrožení dotyčných statků připravit příslušnou dokumentaci.

Zákonné ochranné procedury:

Každá strana se zavazuje:

- přijmout zákonná opatření na ochranu architektonického dědictví,
- zajistit v rámci těchto opatření a prostředky specifickými pro daný region ochranu památek, architektonických souborů a míst.

Každá strana se zavazuje :

- zavést patřičné procedury dohledu a autorizace, jak to vyžaduje právní ochrana daných statků,
- předejít znetvoření, zchátrání nebo demolici chráněných statků, mimo jiné zavedením legislativy, kterou bude možno ovlivnit negativní zásahy do území s povinností vyjadřovat se k závažným změnám architektonických souborů, ke změnám charakteru místa a další legislativní opatření včetně povinného výkupu chráněného statku,
- zakázat přemístění celku nebo části jakékoliv chráněné památky, kromě případů, kdy to fyzická ochrana nezbytně vyžaduje.

Průvodní opatření

Každá strana se zavazuje:

- poskytnout prostřednictvím veřejných úřadů finanční podporu na údržbu a restaurování architektonického dědictví na svém území v souladu s celostátními, regionálními a místními pravomocemi a v rámci omezení dostupnými rozpočtovými prostředky,
- přistoupit v případě nutnosti k fiskálním opatřením na pomoc konzervace tohoto dědictví,
- podporovat soukromé iniciativy v oblasti údržby a restaurování architektonického dědictví,
- zlepšovat kvalitu prostředí v okolí památek, uvnitř architektonických souborů a prostoru míst podporovat vědecký výzkum za účelem zjištění škodlivých účinků znečištění ovzduší a vymezení způsobů a prostředků ke snížení nebo odstranění těchto účinků.

Sankce

Každá strana se zavazuje v rámci svých pravomocí, že zajistí v případě porušení zákona náležitou odezvu. To znamená i zbourání nově postavené budovy nebo uvedení stavby do původního stavu.

Politika konzervace:

Týká se ochrany architektonického dědictví jako základního cíle plánování územního rozvoje města a venkova, ve všech fázích přípravy plánů výstavby, atd.

Z ostatních článků vyjímám:

Informace a výuka:

- vytvořit u veřejnosti povědomí o hodnotě konzervace architektonického dědictví, jednak jako součásti kulturní identity, jednak jako zdroje inspirace a tvořivosti pro současnou a budoucí generace,
- prosazovat politiku šíření informací a podpory zvyšování informovanosti za použití moderních komunikačních a propagačních technik zaměřených na zvyšování zájmu veřejnosti o ochranu kulturního dědictví a předvedení jednoty kulturního dědictví a spojitosti mezi architekturou, tradicemi a způsobem života na evropské, národní nebo regionální úrovni.

Evropská koordinace politiky konzervace:

Obsahuje ustanovení týkající se mezinárodní spolupráce, výměny informací, výzkumu, metod a technologií.

Zúčastněné státy se dále zavazují podporovat spolupráci na všech úrovních při činnostech v oblasti konzervace, kultury, životního prostředí a územního rozvoje.

Evropská úmluva o ochraně archeologického dědictví – revidovaná /Malta, La Valeta, 1992/

Definice archeologického dědictví

- Cílem této úmluvy je ochraňovat archeologické dědictví jako zdroj evropské kolektivní paměti a jako nástroj historického a vědeckého studia.
- Za tímto účelem se za součásti archeologického dědictví považují veškeré pozůstatky a objekty a jakékoli jiné stopy po lidstvu z minulých období,
 - jejichž uchování a studium umožňuje vysledovat vývoj historie lidstva a jejich vztah k přirozenému prostředí,
 - o nichž jsou hlavními zdroji informací vykopávky nebo objevy a další metody výzkumu lidstva,

- které jsou situovány na jakémkoli místě, které spadá pod jurisdikci stran úmluvy.

Do archeologického dědictví se zahrnují stavby, konstrukce, skupiny budov, zastavěná území, movité objekty, památky dalšího druhu a také jejich související prostředí nacházející se jak na souši, tak pod vodou.

V dalších člancích úmluvy jsou formulována opatření, která je třeba zajistit pro:

- identifikaci a ochranu archeologického dědictví - vedení soupisu a klasifikaci chráněných památek a oblastí, vytvoření archeologických rezervací,
- integrovanou konzervaci archeologického dědictví - zapracování lokalit do územně plánovací dokumentace, zabezpečení konzervace nálezů při stavební činnosti,
- financování archeologického výzkumu a konzervace,
- sběr a šíření vědeckých informací - přehledy, soupisy a mapy archeologických lokalit,
- zvyšování veřejné informovanosti a přístup veřejnosti k významným nálezům formou expozic,
- zabránění nezákonnému oběhu součástí archeologického dědictví,
- vzájemnou technickou a vědeckou pomoc prostřednictvím výměny zkušeností a odborníků v záležitostech archeologického dědictví.

Strany této úmluvy se zavazují pravidelně předkládat Výboru ministrů Rady Evropy zprávu o situaci v oblasti ochrany archeologického dědictví a navrhnout opatření k realizaci ustanovení této úmluvy.

4.4 Seznam světové kulturního dědictví /World Heritage List/

V roce 1972 přijaly členské země UNESCO Úmluvu o světovém dědictví, která doplňuje úpravu péče o přírodní a kulturní památky jednotlivých zemí a která směřuje k identifikaci, ochraně, obnově a prezentaci nejvýznamnějších světových památek. Na základě úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví je vytvářen Seznam světového kulturního dědictví UNESCO, který je průběžně doplňován dle návrhů jednotlivých členských zemí.

Zápis do Seznamu světového kulturního dědictví je umožněn podle těchto kritérií:

pro kulturní poklady a unikáty:

- reprezentují unikátní umění, mistrovské dílo člověka,
- měly značný vliv na uměleckou činnost v určitém období nebo v širším území na rozvoj architektury či monumentálního umění, na stavbu měst a tvorbu krajiny,
- jsou nositeli unikátního svědectví o kulturních tradicích, o civilizacích dochovaných nebo zaniklých,
- reprezentují jedinečný příklad konstrukce architektonických nebo technických souborů – krajin dokladujících významná období historie lidstva,
- vynikající příklady způsobu osídlení, bydlení a obhospodařování půdy tradičně reprezentují určitou kulturu /umožňuje zapsání vesnice a kulturní krajiny/,
- památky dokladující spojení s ideami, událostmi, náboženským přesvědčením nebo uměleckými díly a literaturou a mající výjimečný světový význam.

pro přírodní klenoty a zázraky:

- jsou jedinečným příkladem vývojových stádií planety Země, poskytují svědectví o životě a geologických procesech v průběhu vývoje forem Země, o vývoji elementů geomorfických, fyziografických,
- jsou mimořádným reprezentantem ekologických nebo biologických procesů v době vývoje a rozvoje ekosystémů, společenství rostlin a živočichů zemských, vodních pobřežních i mořských,
- reprezentují přírodní úkazy nebo oblasti pozoruhodně krásné přírody,
- zahrnují jedinečná, reprezentativní přírodní bydliště, významná k uchování biologické různorodosti přírody in situ, nevyjímaje ta, která přečkala ohrožení a mají zvláště univerzální význam z hlediska vědy.

Všem kritériím je **nadřazen požadavek historické autenticity**, takže musí být zaručeno, že se do Seznamu nedostanou rekonstrukce, kopie a repliky.

Členění pokladů planety Země dle kritérií konvence UNESCO:

Na základě uvedených kritérií výběru se již ve stadiu přihlášení lokality dělí do tří kategorií:

- pokladnice kultury,
- klenotnice přírody,
- kombi – tresory kultury i přírody.

Dle členění předchozích oficiálních kritérií UNESCO jsou vydávány následující přehledy:

- unikátních lidských aktivit a z nich plynoucích pokladnic kultury,
- jedinečných přírodních procesů, jakožto zdrojů klenotů a unikátních jevů celé planety Země.

V roce 2005 takto zapsáno 812 památek, z toho 628 kulturních, 160 přírodních a 24 smíšených ve 137 státních útvarech.

Příklady:

Kanada	- Národní park Skalisté hory;
USA	- Národní park Mesa verde, sídliště Indiánů ze 6.–13. stol.;
Egypt	- Nubie, přírodní muzeum s Abu Simbel; Theby s Karnakem a Luxorem; Memphis s pyramidami od Gizy k Dašuru;
Irán př.n.l.;	- Persepolis 518-330 př.n.l.; Isfahán, Královské nám.; Tschonga Zambil, město z let 1265-1245
Itálie	- Florencie, historické jádro města;
Rusko	- Novgorod;
Francie	- Remeš, Paříž, nábřeží Seiny, Fontainebleau, Bourges, Mont Saint Michel;
Španělsko	- Cordoba, Sevilla;
Jugoslávie	- Split, historické město a Diokleciánův palác; Dubrovnik, historické jádro města;
Řecko	- Rhodos, Mystras, Epidauros;
Německo	- Dóm ve Špýru, Bamberg, Lúbeck;
Slovensko	- Spišský hrad /1993/, Banská Štiavnica /1993/, Dřevěné domy ve Vlkolinci /1993/, Slovenské krasové jeskyně/1995, 2000/, Bardějov, hrad a rezervace /2000/;

4.5 Památky na území ČR, zapsané v Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO

Do Seznamu Světového kulturního dědictví bylo postupně od roku 1992 zapsáno 12 nejvýznamnějších kulturních památek ČR.

- **Praha – historické jádro města v rozsahu MPR; zápis 1992**

Zápis MPR Praha jako celku je dokladem o unikátní hodnotě toho městského jádrového území. Rozsah MPR odpovídá stavu města v době vlády císaře Karla IV. Jako součást identity a různorodosti je významná morfologie terénu, se stopami vzniku nejstarších etap městských částí. Původní nepravidelná síť uličních bloků je patrna v prostorové struktuře Starého města a Malé strany. Ucelený komplex gotické a barokní architektury s dominantou Hradčan žije v symbióze s historicky mladší zástavbou velkoryse pojatého Václavského náměstí, které je centrem Nového města. V Praze se vyskytují významné stavby všech slohových období, významné sakrální stavby

/chrám sv. Víta, Týnský chrám, kostel sv. Mikuláše/. Významné jsou památky židovského města /Josefov/, Staronová synagoga ze 13. století je nejstarší dochovanou synagogou v Evropě. Významné jsou také pražské mosty propojující Staré město a Malou stranu z nichž nejvýznamnější je Karlův Most. Ve výčtu významných památek nelze nezmínit klášterní komplexy, z nichž naprosto unikátní je Anežský klášter, raně gotická stavba z pol. 13. stol. s kostelem sv. Františka z 30 let 13. stol.

MPR Praha má unikátní rozlohu 863 ha, největší na světě. Je relativně stavebně jednotná, kromě historické části původního hradebního okruhu zahrnuje část Nového města, Vyšehrad a pás území podél levého břehu Vltavy na Smíchovské straně.

- **Český Krumlov – historické jádro města v rozsahu MPR; zápis 1992**

Středověké jádro města je lokalizováno na březích řeky Vltavy. Na levém břehu dominuje na skalní vyvýšenině druhý největší hrad Čech, jehož vznik je datován do roku 1253. Nejstarší částí je válcová raně gotická věž z 2. poloviny 13. století. Dnešní renesanční podoba věže je z roku 1580. V návaznosti na hrad se nachází v podhradí starobylá čtvrť Latrán. Centrum města je tvořeno náměstím s honosnými renesančními a barokními domy na gotickém základu.

Některé z domů mají gotické loubí, nárožní dům č.12 má síň zaklenutou do středních arkád a zadní komoru s žebrovou klenbou z období po roce 1500. V některých domech zůstaly zachovány původní detaily a výmalba interiérů. Významný je objekt renesanční radnice.

Nejvýznamnější sakrální stavbou je děkanský kostel sv. Víta, který byl založen r.1309.

- **Telč – historické jádro města v rozsahu MPR; zápis 1992**

Město Telč bylo založeno dle pramenů ve 13. století mezi třemi rybníky na rozsáhlých vysušených bažinách. Dnešním jádrem města je v návaznosti na zámek dlouhé náměstí s typickými měšťanskými domy s podloubím a renesančními štíty. Významnou sakrální stavbou je kostel svatého Ducha, jehož pozdně románská věž byla donjonem zeměpanského hradu, kolem kterého bylo soustředěno nejstarší osídlení Telče.

- **Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře, Žďár nad Sázavou;** zápis 1994, Snad nejvýznamnější dílo J. B. Santiniho - Aichla z období výstavby v letech 1719 – 22; centrální prostor byl navržen na konceptu hvězdné symboliky, průníků soustředných kružnic a pěticípé hvězdy. Pro autora jsou typické průniky kleneb, konstrukce a detaily charakteristické pro barokní gotiku. Kostel obklopuje ambít, dotvářející působivost stavby. Vnitřní prostor kostela je kompozičně působivý, uplatňují se zde efekty prosvětlení prostoru v kombinaci s klenebním systémem.

- **Kutná Hora s chrámem sv. Barbory a katedrálou P. Marie v Sedlci, historické jádro v rozsahu MPR;** zápis 1995

Královské horní město, rozkládající se nad údolím toku Vrchlice, jehož vznik je spojen s bohatými nalezišti stříbra na konci 13. stol. Město prošlo složitým vývojem a v době své největší prosperity konkurovalo bohatstvím a výstavností Praze. Dominantou je chrám sv. Barbory, patronky horníků. Byl založen kolem roku 1380, síňové trojlodí bylo zaklenuto roku 1547 krouženými klenbami. Zastřešení dominantními stanovými střechami pochází z konce 19. stol. V jižní části města se nachází NKP Vlašský dvůr, bývalá mincovna.

Nejhodnotnější barokní stavbou je bývalý klášter Voršilek dle návrhu K. I. Dientzenhofera /1735-43/.

V prostoru MPR je řada dalších významných sakrálních staveb; kostel P. Marie na náměstí, kostel Nejsvětější Trojice a kostel sv. Jana Nepomuckého. Významné jsou měšťanské domy se středověkým základem, které byly upravovány v renesanci a baroku.

- **Lednicko – Valtický areál, kulturní krajina v rozsahu PZ;** zápis 1996

Ojedinelý příklad komponované krajiny v Evropě s objektem zámku přebudovaného šlechtickým rodem Lichtenštejnů ve stylu anglické neofotily v letech 1846-1858. Do souboru budov na místě středověkého sídla patří honosné barokní konírny z předchozí podoby zámku /J. B. Fischer z Erlachu/ z konce 17. stol. a palmový skleník, stavba z pol. 19. stol. Rozlehlý park byl v letech 1805–11 upraven do romantické podoby, severní část o rozloze 171 ha obsahuje 29 ha vodní plochy s ostrovy, vzácnými i domácimi dřevinami a romanticky komponovanými stavbami /Janův hrad, Minaret, Apolonův chrám, lovecký zámeček/. Jižní část území přiléhající k zámku je řešena jako pravidelný park.

- **Holašovice – vesnická památková rezervace;** zápis 1998

Představuje komplex statků a venkovských stavení v původním návěsním konceptu. Ves byla založena pravděpodobně v první pol. 13. století. Od roku 1292 patřila cisterciáckému klášteru ve Vyším Brodě. V jeho držení byla ves až do zrušení roboty v r. 1848. Základní historickou část tvoří prostorná návěs a kolem ní stojící statky. Návěsní prostor je téměř obdélníkový o rozměrech 210 x 70 m. Uprostřed návěsi se nachází malý rybníček, dále zde nalezneme kapli, obecní kovárnu s obydlím kováře. Prakticky všechny budovy jsou stavěny z kamene, jako pojiva se používala hlína. Při opravě fasády špýcharu statku č. 14 byla odkryta původní sgrafitová výzdoba z konce 16. století. Přestavba štítů a vjezdů do statků se uskutečnila ve druhé polovině 19. století ve stylu tzv. lidového (selského) baroka.

- **Kroměříž – zahrady a zámek;** zápis 1998

Podzámecká zahrada, volný přírodní krajinařský park z 19. stol. s architektonickými prvky.

Květná zahrada – ojedinelý koncept zahrady z 2. pol. 17. stol. se stavbami G. P. Tencally. Ústřední stavbou je pavilon se štukami, výmalbou a působivou alegorickou figurální výzdobou. Další významnou stavbou je monumentální kolonáda tvořená otevřenou pilířovou arkádou se sochařskou výzdobou ve stylu italských staveb. V prostoru zahrad jsou na průsečících cest umístěny kašny a sochy, dotvářející celkovou kompozici díla.

- **Litomyšl – areál státního zámku;** zápis 1999

Budova zámku je významnou renesanční stavbou, která vznikla v letech 1568-1581, dle návrhu architektů G. B. Aostalli a U. Aostalli přebudováním staršího základu. Dvoupatrová čtyřkřídla budova na uzavřeném půdorysu s arkádovým nádvořím má výrazná sgrafitová rustikální průčelí s patrovými obloučkovými štíty. Součástí hodnotných interiérů s žebířkovými klenbami je i v baroku upravené zámecké divadlo. V areálu jsou další hodnotné stavby, pivovar a konírny. Bohatá skulpturní výzdoba a zámecká zahrada dotváří celkovou scenérii.

- **Olomouc – soubor sloupů a kašen;** zápis 2000

Sloup Nejsvětější trojice, čestný barokní sloup s kaplí.

Stavba byla zahájena v r. 1716 a dokončena v r. 1754 a v téže roce vysvěcena. Sloup je vysoký 35m a je obklopen sochami a reliéfy z kamene a pozlacené mědi. Nejvyšší bod sloupu je osazen pozlaceným měděným sousoším Nejsvětější Trojice v jehož spodní části je umístěn sedící Archanděl Gabriel. Prostředníka mezi nebem

a zemí představuje skupina pozlacených plastik na hlavním pylonu Nanebevzetí P. Marie, kterou k nebi nese dvojice andělů. Výška plastiky je dominantní - 35 m a je odstupňována do tří pater. Ve spodní části je umístěna kape.

- **Vila Tugendhat v Brně; zápis 2001**

/Brno, Černá Pole, Černopolní č.45/

Příklad funkcionalistické architektury světového významu, zápis byl proveden v rozsahu NKP. Vynikající architektonicky řešená vila z let 1928 - 1930, dílo architekta Ludviga Miese van der Rohe. Kompozice je založená na principu jednoprostorového bezchodbového domu s ocelovým skeletem. Významné je řešení interiérů, chromované prvky konstrukce, onyxová stěna obytného prostoru, prosklená fasáda přízemí propojující interiér se zahradou. Architektura ovlivňující tvorbu několika generací architektů je symbolem moderní brněnské architektury. Původní, taktéž jedinečný mobiliář se nedochoval.

- **Třebíč – židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa; zápis 2003**

První zmínky o židovské osadě v Třebíči jsou datovány do ranného středověku v souvislosti se vznikem benediktinského kláštera. Podoba židovské čtvrti prošla samostatným vývojem až do podoby městské zástavby v 16. stol., dále se přirozeným způsobem utvářela v 16. a 17. stol. v podstatě do současné podoby. Jedná se o typické seskupení obytných domů /dnes 123 objektů/ ve stíněných podmínkách při nábřeží řeky Jihlavy, mezi křesťanským městem a vrchnostenským sídlem. Nejstarší budovy pochází z přelomu 15. a 16. stol. Častým zjevem jsou tzv. kondominia – podílové vlastnictví domu. Domy jsou propojeny průchody a uličkami, vytváří charakteristické prostorové struktury. Dochovány jsou architektonické detaily, barokní průčelí a empírová výzdoba. V prostoru ghetta jsou dvě synagogy, po rekonstrukci využívané pro kulturní účely, radnice, jatka. Třebíčské ghetto je součástí městské památkové zóny, je nejzachovalejší židovskou čtvrtí v Evropě. Součástí je rozlehlý židovský hřbitov.

Bazilika sv. Prokopa v Třebíči byla započata roku 1260, jako součást benediktinského kláštera, později přebudovaném na pevnost v pozdně románském a ranně gotickém slohu. Významná a ojedinělá je část masivního románského trojlodí zaklenutá konstrukcí raně gotických osmidílných žebrových kleneb, vstupní románský portál a krypta. Pozdější úpravy pochází od F. M. Kaňky z období barokní gotiky. Bazilika je součástí zámeckého areálu, který vznikl přestavbou kláštera.

K zápisu do Seznamu světového kulturního dědictví se v ČR připravují další objekty.

Pro rok 2005 - Třeboňské rybníkářské dědictví, návrh a dokumentace je již podána /30. 5.2003/, byla přijata mezi 30 projektů a kterých se bude jednat.

Pro rok 2006 - Renesanční domy ve Slavonicích, dokumentace s žádostí rovněž předána /30. 6. 2003/

Jedná se o soubor renesančních domů, který je unikátní svým rozsahem i architektonickou a uměleckou hodnotou. Typické jsou měšťanské domy s renesančními fasádami a ojedinělými klenbami.

Pro rok 2007 - Papírna ve Velkých Losinách,

jedná se o dosud funkční výrobu papíru ve střední Evropě

Na další období se připravuje:

- rozšíření zápisu Pražské památkové rezervace o objekt Müllerovy vily /A. Loos/, kostel Nejsvětějšího srdce Páně na Vinohradech /J. Plečnik/, letohrádek Hvězda, Břevnovský klášter.
- Betlém v pískovcových skalách u Kuku /M.B. Braun/, vrcholné dílo středoevropského barokního sochařství, jedinečně začleněné do přírodního prostředí. Zachovala se pouze část díla.
- Lázně Luhačovice s odkazem tradicionalistické architektury D. Jurkoviče
- Pevnost Terezín, rozsáhlá zchovalá pevnostní architektura
- Industriální dědictví Ostravy, soubor památek z období těžby uhlí a zpracování železa, unikátní je celek dolu Hlubina, koksárny a vysoké pece Vítkovických železáren.
- Velkomoravské hradiště v Mikulčicích, doklad existence raně středověkého státu západních Slovanů s archeologickými nálezy církevních i světských staveb. Jedná se o nejcennější zdroj poznání velkomoravské kultury.

Nové návrhy na zařazení prochází přísným hodnocením, je třeba dokázat v čem jsou výjimečné, jedinečné ve srovnání s ostatními památkami nebo lokalitami. Pokud se neprokáže, že lokalita vyhovuje požadovaným kritériím, je odmítnutí téměř definitivní.

Města a obce na jejichž území se nachází památka zapsaná do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO založily sdružení obcí, které sídlí v Olomouci.

4.6 Povinnosti vyplývající ze zápisu do Seznamu památek UNESCO:

Zápis do Seznamu světového kulturního dědictví je kromě uznání kvality a významu díla především povinnost pečovat o zachování stavu těchto výjimečných děl a zajistit jejich odpovídající prezentaci.

Jednou z povinností je sledovat stav a provádět monitoring těchto památek a každoročně podávat Výboru světového dědictví zprávu. Monitoring je v ČR prováděn Ústavem územního rozvoje v Brně podle metodiky Národního památkového ústavu s využitím podkladů Ministerstva pro místní rozvoj, krajských a obecních úřadů, které na základě svých kompetencí potřebné informace shromažďují. Kriteria hodnocení vychází z posouzení faktorů působících na památku a naopak toho, čím může památka ovlivnit rozvoj obce nebo krajinného zázemí.

Soustava hodnotících kritérií pro obce na jejichž území se památky nachází:

- stav územního plánování v lokalitě,
- oblast zahrnující bydlení, obyvatelstvo, zaměstnanost návštěvnost,
- oblast cestovního ruchu /návštěvnost, informační systém, příjmy z cestovního ruchu stimulované památkou UNESCO/,
- oblast občanského vybavení, informační systém, dopravní a technická infrastruktura,
- oblast vztahu obyvatel k památkám /vztah zastupitelstev měst a obcí k povinnostem vyplývajícím ze zápisu památky do seznamu UNESCO/.

Závěry hodnocení v jednotlivých letech od roku 2000 konstatují, že hodnoty, pro které byl proveden zápis památek, trvají. Další kriteria hodnocení nepřinesly příliš pozitivní výsledky.

Shrnutí kapitoly

Mezinárodní spolupráce je významná v procesu zachování kulturních hodnot a ochraně památek zejména v době integrace evropských struktur. Dokumenty a úmluvy jsou významné pro sjednocení názorů, odborných metodických postupů vedoucích k zachování historicky cenných památek, souborů, míst.

Česká republika je dlouhodobě zapojena do mezinárodní spolupráce, přistoupila k základním úmluvám a významné mezinárodní dokumenty se staly součástí legislativních opatření, tvořící zákonný právní rámec našeho státu.

Úmluvou o vytvoření Seznamu světového kulturního dědictví byla započata mezinárodní ochrana pro zachování nejvýznamnějších památek naší planety. V tomto seznamu je zapsáno i 12 nejvýznamnějších lokalit z České republiky a k zapsání se připravují další významné lokality.

Otázky k zamyšlení

1. Uveďte název organizace jejímž programem je ochrana světového kulturního dědictví a kde sídlí.
2. Charakterizujte činnosti organizace UNESCO.
3. Uveďte kulturní památky v ČR, zapsané do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO a stručně charakterizujte jejich význam.
4. Uveďte některá z kritérií nutných pro zápis památky do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.
5. Jaký význam má zápis do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO a jaké povinnosti se zápisem souvisejí?